

Подолька С.,
доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного, фінансового та банківського права
Навчально-наукового інституту права імені Володимира Великого
Міжрегіональної Академії управління персоналом

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2020.4.17>

МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Обґрунтування актуальності теми дослідження. За умов бурхливого розвитку глобального інформаційного суспільства, широкого використання інформаційно-комунікаційних технологій у всіх сферах нашого життя особливого значення набуває проблема інформаційної безпеки. Для України ця проблема загострюється, з огляду на історично зумовлені соціально-економічні процеси, що відбувалися в перші десятиліття незалежності нашої держави. У той час, коли ми лише формували свою державність, здійснювали перехід економіки від планового (зі значною кооперацією, орієнтованою на пострадянські країни) до ринкового (зі значною часткою експортно-імпортних взаємовідносин) формату, провідні країни світу запроваджували сучасні системи обміну, зберігання, обробки та захисту інформації.

Кожен громадянин, спільнота, кожен народ і країна, накопичують певну кількість інформаційних ресурсів, які можуть бути або не бути використані на розвиток суспільних відносин, формування сучасного економічного базису, впровадження сучасних технологій. Особливої ваги інформаційні ресурси набувають у сучасних умовах швидкої глобалізації інформаційних процесів і прагнення розвинених країн досягти інформаційного домінування заради власних національних інтересів, завдань тощо. Саме тому настільки актуальною постає потреба комплексних досліджень проблем забезпечення інформаційної безпеки в сучасному глобалізованому світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за даною тематикою. На науковому рівні основні принципи правовідносин у міжнародній інформаційній діяльності як предмет дослідження досі знаходяться на стадії формування, в тому числі у вітчизняній науці. За останнє десятиліття, з огляду на європейські прагнення України та поширення інформаційних технологій, до теми інформаційної безпеки неодноразово зверталися Б. Кормич, О. Олійник, Я. Жарков, В. Тацій, О. Кісілевич-Чорнойван, А. Логунова, Н. Ліпкан та ін. Водночас правовідносини у сфері інформаційної безпеки досліджують такі вчені, як В. Копилов, С. Лисенко, І. Бачило, І. Арістова, В. Цимбалюк та ін. Проте, з огляду на стрімкі темпи розвитку інформаційних технологій та суттєве відставання темпів вдосконалення регуляторного законодавства, проблематика інформаційної безпеки і її правового регулювання, лишається вкрай актуальною і малодослідженою.

Метою дослідження є аналіз особливостей забезпечення інформаційної безпеки в умовах глобалізації.

Основний зміст дослідження. Нині можна вести мову лише про початок усвідомлення актуальності інформаційної безпеки. Адже ми є свідками приєднання України до глобальної кіберцивілізації – рівня розвитку інформаційного суспільства людства, при якому ефективність життєдіяльності його складників визначається досягненнями науково-технічного прогресу – освоєння комп'ютерних інформаційних технологій як засобів глобальної телекомунікації [1, с. 175]. При цьому стрімкий розвиток інформаційних технологій породжує необхідність реагування на ці процеси з боку державного механізму. Отже, на тлі становлення глобального інформаційного суспільства та входження України у світовий інформаційний простір особливої гостроти набуває потреба підвищення ефективності адміністративно-правового регулювання інформаційної безпеки. Тим більше, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються та проголошуються в Україні найвищою соціальною цінністю [2]. У найбільш загальному розумінні інформаційна безпека досягається шляхом балансу між інформаційними правами і свободами різноманітних суб'єктів права і захистом національного інформаційного суверенітету.

Дуже важливим аспектом визначення принципів формування і забезпечення функціонування системи інформаційної безпеки є врахування міжнародних правових норм. Головна мета забезпечення інформаційної безпеки має визначатися на основі широкого розуміння цього поняття як важливої складової частини національної безпеки і системоутворюючого фактора всіх сфер життєдіяльності людини суспільства, держави, політичної, економічної, соціокультурної, науково-технологічної, оборонної, екологічної та, власне, інформаційної складових частин національної безпеки.

Автор переконаний, що найважливішою умовою і змістом державної зовнішньої політики з питань інформаційної безпеки має бути дотримання Конституції України в контексті того, що Україна є суверенною і незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою. У ракурсі зазначеного зовнішньополітична діяльність України має бути спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного

співробітництва з членами міжнародного співробітництва на основі загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Участь у міжнародних та регіональних системах інформаційної безпеки є актуальною необхідністю сучасності. В умовах інформаційної революції та глобалізаційних інформаційних процесів, загострення інформаційної боротьби окремі держави самостійно забезпечувати власну інформаційну безпеку проблематично. Глобалізаційні інформаційні процеси, глобальні комунікаційні системи вивели забезпечення інформаційної безпеки за межі юрисдикції однієї держави і вимагають участі у вирішенні цих проблем як на рівні світових, так і регіональних спільнот.

Глобалізаційні перетворення зумовлюють необхідність двовекторності інформаційної політики. По-перше, відсутність територіальних кордонів в єдиному інформаційному просторі сприяє набуттю інформаційною безпекою наднаціонального характеру. Міжнародна правова регламентація інформаційних відносин має гарантувати досягнення балансу усіх суб'єктів, недопущення домінування однієї зі світових культур як еталону та формування глобальної інформаційної системи на основі партнерства та консенсусу щодо основних загальнолюдських цінностей [3, с. 17–18]. По-друге, відсутність інформаційних кордонів сприяє розмиванню культур, що навряд чи призведе до тотальної мультикультурної комплементарії, а натомість може спричинити загальну культурну деградацію людства. Тому надзвичайно важливим є усвідомлення нових інформаційних загроз національного масштабу та врахування їх у виді виваженої політики інформаційної безпеки на міжнародному та національному рівнях.

Українські дослідники з Національного інституту стратегічних досліджень останнім часом активно розробляють загальнотеоретичні проблеми становлення інформаційного суспільства в Україні в контексті глобальних інформаційних процесів, формування інформаційної політики в Україні, зазначаючи провідну роль інформаційних технологій у модернізації суспільства. Зокрема, глибоко аналізуються процеси становлення та стратегії розвитку інформаційної політики в Україні. У контексті глобалізації інформаційних систем розглядаються концептуальні засади державної політики України в інформаційній сфері, розкриваються категорії – «інтереси особистості», «інтереси суспільства», «інтереси держави» в інформаційній сфері, аналізується питання інформаційної безпеки України. На основі світового досвіду характеризується роль інформаційних технологій як чинника суспільних перетворень. Виходячи з реалій формування світового інформаційного простору, дослідники роблять висновок, що інформаційна сфера поступово стає вирішальним чинником розвитку сучасної країни, зазначають, що найважливішою складовою частиною сучасної інформаційної сфери є комп'ютерні мережі, серед яких найбільшого значення набула глобальна мережа Інтернет [4, с. 618].

Основна мета інформаційного суспільства – надати змогу людям реалізовувати свій інтелектуальний потенціал, свої потенційні можливості і здібності, сприяючи постійному розвитку та підвищенню рівня свого життя. При цьому у практиці формування інформаційного суспільства в різних країнах виділяють три основних моделі: європейська, американська та азійська [5, с. 52].

Європейська модель розвитку інформаційного суспільства характеризується соціальною орієнтованістю і активним залученням держави та міжнародних інституцій. Органи ЄС реалізують низку програм розвитку інформаційного суспільства та створення Єдиного європейського інформаційного простору. Ці програми орієнтовані на забезпечення прав і свобод громадян, розвитку інформаційної інфраструктури, вільного доступу до неї та інформованості суспільства, створення пільгових умов для розвитку підприємництва у сфері інформаційних технологій.

Визначальною ознакою європейської моделі інформаційного суспільства є варіативність політичної спрямованості програм побудови та розвитку національних складових об'єднаної Європи, обумовлених новою геополітикою, становленням інформаційної (інтелектуальної) економіки держав, інформаційного законодавства, різними можливостями постіндустріального розвитку [6, с. 185].

В американській моделі розвитку інформаційного суспільства основне навантаження припадає на приватний сектор. Держава забезпечує регулювання інформаційної діяльності, вільну конкуренцію, бере участь у реалізації найбільш масштабних проєктів. З огляду на таку широку роль приватного сектора, ця модель є більш комерціалізованою, орієнтованою на насичення ринку комерційними інформаційними продуктами і послугами.

Для азійської моделі інформаційного суспільства характерний державно-корпоративний симбіотичний підхід. Там більшість завдань вирішуються в межах взаємодії держави і великих корпорацій. Крім цього, приділяється увага також забезпеченню повсякденних потреб суспільства, доступності інформаційних продуктів і послуг.

Україна також не стоїть осторонь процесу формування інформаційного суспільства. Одним із головних пріоритетів України є прагнення побудувати орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і орієнтоване на розвиток інформаційне суспільство, в якому кожен міг би створювати і накопичувати знання та інформацію, мати вільний доступ до них, обмінюватися, користуватися ними, сприяючи таким чином громадському і особистому розвитку та підвищенню якості життя. Крім того, в Україні сформовані правові засади побудови інформаційного суспільства: прийнято закони України «Про Концепцію Національної програми інформатизації» [7] та «Про Національну програму інформатизації» [8], низку інших нормативно-правових актів, які регулюють сферу інформаційних відносин у нашій державі.

При цьому варто пам'ятати, що сучасна міжнародна інформаційна діяльність визначається як один із провідних напрямів в умовах становлення глобального інформаційного суспільства, глобальної інформаційної цивілізації, глобального міжнародного інформаційного порядку, інформаційної безпеки міжнародного співтовариства [6, с. 164].

Інформаційна безпека розглядається як глобальна проблема захисту інформації, захисту інформаційного простору та інформаційного суверенітету. Практичне розв'язання проблем інформаційної безпеки, притягнення до відповідальності за порушення або загрозу інформаційній безпеці в кожній державі здійснюється в порядку, передбаченому нормами міжнародного права, відповідними міждержавними договорами, а також внутрішнім законодавством. Інформаційна безпека регулюється певними нормами міжнародного права, які зафіксовані в документах ООН і ЮНЕСКО, в документах європейських міжнародних організацій, а також нормативних актах окремих держав. Кожна розвинута країна має закони про захист інформації в різних галузях. Наприклад, Франція має Закон «Про інформацію, інформаційні файли і права людини», Німеччина, Австрія, Бельгія, Данія, Ірландія – Закон «Про захист інформації», Фінляндія, Ісландія – Закон «Про захист інформації про особу», Люксембург – Закон «Про використання інформації в процесі роботи з комп'ютером» [9, с. 39].

Межі національного інформаційного простору визначаються з інформаційного суверенітету держави – здатності держави контролювати і регулювати потоки інформації з-за меж держави з метою додержання національних законів, прав і свобод громадян, а також здатність держави гарантувати національну і державну інформаційну безпеку як складників міжнародної інформаційної безпеки [6, с. 73].

Основними документами, які визначають міжнародні стандарти права на доступ до публічної інформації, нині є:

- 1) Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів від 18 червня 2009 р.;
- 2) Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (ратифікована Законом України № 832-XIV від 6 липня 1999 р.);
- 3) Йоганнесбурзькі принципи. Національна безпека, свобода висловлювань і доступ до інформації;
- 4) документи міжнародної організації «Артикль 19» (Article 19), зокрема: «Право громадськості знати. Принципи законодавства про свободу інформації», Модельний закон про свободу інформації;
- 5) «Про доступ до офіційних документів», Рекомендація Rec(2002)2 Міністрів Ради Європи від 21 лютого 2002 р.;
- 6) «Про доступ до інформації, що перебуває в розпорядженні державних органів», Рекомендація № R(81) 19 Комітету Міністрів Ради Європи від 25 листопада 1981 р.;
- 7) «Про доступ громадськості до інформації, що є в розпорядженні державних органів, і свободу ін-

формації», Рекомендація № 854 (1979) Парламентської Асамблеї Ради Європи;

8) «Про право на недоторканість приватного життя», Резолюція № 1165 (1998) Парламентської Асамблеї Ради Європи;

9) практика Європейського суду з прав людини.

Головним міжнародно-правовим стандартом у галузі прав людини є комплексний акт, розроблений у рамках ООН і відомий як Хартія про права людини. Цю Хартію становлять Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права і Міжнародний пакт про громадянські та політичні права. Ці акти стали головним стандартом і базою, на основі яких була розроблена низка інших міжнародних і національних правових актів у галузі прав людини, в тому числі відповідних розділів конституцій багатьох держав світу, зокрема і Розділ II «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина» Конституції України 1996 р. [2].

Процеси глобалізації, що передбачають якісно новий рівень міждержавного співробітництва і конкуренції на міжнародній арені, стратегія європейського вибору України зумовлюють врахування сучасних концепцій інформаційної взаємодії.

Нині міжнародне співробітництво у сфері інформаційної безпеки включає:

- розробку нормативно-правової бази, що регулює інформаційні відносини між державами та їх взаємодію в галузі інформаційної безпеки;
- входження в наявні та утворення нових двосторонніх і багатосторонніх структур (організацій), діяльність яких спрямована на спільне вирішення проблем інформаційної безпеки;
- участь у роботі керівних підрозділів цих структур (організацій), спільне проведення планових та оперативних заходів [10, с. 20].

На 56-й сесії Генеральної Асамблеї ООН було дано таке визначення терміна «інформаційна безпека»: «Інформаційна та мережева безпека означає захист особистої інформації про відправників і одержувачів, захист інформації від несанкціонованих змін, захист від несанкціонованого доступу до інформації та створення надійного джерела постачання обладнання, послуг та інформації» [11, с. 97].

У сферу інформаційної безпеки держави входять конкретні дії щодо забезпечення безпечних умов інформаційних процесів розвитку таких процесів у майбутньому. Це охоплює регулювання питань захисту самої інформації, захисту інформаційної інфраструктури держави, захисту інформаційного ринку та створення безпечних умов розвитку інформаційних процесів. Досягти цього можна за умови проведення необхідної державної політики інформаційної безпеки та створення необхідних правових та організаційних основ.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Нині важко переоцінити необхідність усвідомлення владою, політичною елітою, науковою спільнотою того факту, що забезпечення національної безпеки і всіх її складників, законотворча робота, прогнозування, перспективне і поточне планування,

розробка стратегій, концепцій, доктрин, програм і проектів, напрямів сталого розвитку, державне управління, міжнародне співробітництво починається з інформаційного рівня. Саме інформаційна складова частина пронизує всі сфери життєдіяльності людини, соціальних систем. На цьому етапі формуються основи як інформаційної безпеки, так і національної безпеки загалом. Тому, перш за все, саме інформаційними заходами та засобами здійснюється керівництво з питань реалізації державної політики в цій сфері діяльності.

Для забезпечення реалізації основних засад розвитку інформаційного суспільства в Україні нині необхідно:

- розширити співпрацю з провідними міжнародними організаціями з розвитку інформаційного суспільства в рамках міжнародних договорів України щодо науково-технічного співробітництва та міжнародної технічної допомоги;

- забезпечити інтеграцію освіти, науки і культури України в глобальний культурний, освітній, науково-технічний інформаційний простір;

- реалізувати в рамках міжнародних договорів України спільні проекти, які забезпечують інтеграцію України в глобальний інформаційний простір.

Зазначені основні засади передбачається реалізувати шляхом планування соціально-економічного розвитку України з урахуванням потреб розвитку інформаційного суспільства із зазначенням очікуваних результатів такого розвитку. Однак, насамперед, нагальною є потреба усвідомлення науковою спільнотою, політично-активними діячами і навіть пересічними українцями актуальності та гостроти проблематики інформаційної безпеки.

Надалі зростатиме потреба дослідження особливостей координації розробки та реалізації загальнодержавних програм, державних цільових програм та бізнес-проектів, сприяння діяльності спеціалізо-

ваних бізнес-інкубаторів, технопарків, технополісів, центрів високих інформаційних технологій та інших інноваційних структур з інформаційно-комп'ютерних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Цимбалюк В.С. Сутність інформаційної безпеки в умовах входження України до глобальної кіберцивілізації. *Науковий вісник академії ДПС України*. 2007. № 4. С. 174–178.

2. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (зі змінами). *База даних «Законодавство України»* / ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

3. Павлова Ю.В. Правовая энтропия : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Владимир, 2004. 173 с.

4. Стратегії розвитку України : наук. доп. / за ред. О.С. Власюка. Київ : НІСД, 2002. 864 с.

5. Бицало И.Л., Лопатин В.Н., Федотов М.А. Информационное право. Санкт-Петербург : Юридический центр Пресс, 2001. 789 с.

6. Цимбалюк В.С. Інформаційне право (основи теорії і практики) : Монографія. Київ : «Освіта України», 2010. 388 с.

7. Про Концепцію Національної програми інформатизації : Закон України від 04.02.1998 р. № 75/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/75/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

8. Про Національну програму інформатизації : Закон України від 04.02.1998 р. № 74/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>.

9. Кудрявцева С.П., Колос В.В. Міжнародна інформація : навчальний посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2005. 400 с.

10. Окинавская хартия глобального информационного общества (дата проголошення 22 липня 2000 г.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_163#Text.

11. Кісілевич-Чорнойван О.М. Міжнародне інформаційне право : навч. посібник. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. 160 с.

Подолька С. МІЖНАРОДНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Статтю присвячено особливостям інформаційної безпеки в умовах глобалізації, з огляду на міжнародні аспекти цієї проблеми. Автор наголошує на ролі інформації в сучасному світі та тенденціях щодо зростання цієї ролі, що призводить до зростання ролі інформаційної безпеки.

У процесі дослідження розглянуто три моделі формування інформаційного суспільства: європейську, американську та азіатську. Визначальною ознакою європейської моделі інформаційного суспільства є варіативність політичної спрямованості програм побудови та розвитку національних складників об'єднаної Європи. В американській моделі розвитку інформаційного суспільства основне навантаження припадає на приватний сектор. Держава забезпечує регулювання інформаційної діяльності, вільну конкуренцію, бере участь у реалізації найбільш масштабних проектів. Для азіатської моделі інформаційного суспільства характерний державно-корпоративний симбіотичний підхід. Там більшість завдань вирішуються в межах взаємодії держави і великих корпорацій.

Узагальнено основні підходи до міжнародно-правових стандартів у галузі інформації. Інформаційна безпека розглядається як глобальна проблема захисту інформації, захисту інформаційного простору та інформаційного суверенітету. Визначено, що інформаційна безпека регулюється певними нормами міжнародного права, які зафіксовані в документах ООН і ЮНЕСКО, європейських міжнародних організацій, а також нормативних актах окремих держав.

Наголошено на потребі розширення співпраці з міжнародними організаціями у сфері розвитку інформаційного суспільства, забезпечення інтеграції освіти, науки і культури України в глобальний культурний, освітній, науково-технічний інформаційний простір, реалізації в рамках міжнародних договорів України спільних проектів, які забезпечують інтеграцію України в глобальний інформаційний простір.

Ключові слова: інформація, інформаційна безпека, право, правове регулювання, міжнародний досвід, глобалізація, інформаційно-комп'ютерні технології.

Podoliaka S. INTERNATIONAL ASPECTS OF CYBERSECURITY IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

The article is devoted to the peculiarities of information security in the context of globalization, taking into account the international aspects of this problem. The author insists on the high role of information in the modern world and the tendencies to increase this role, which leads to an increase in the role of information security.

In the course of the study, three models of the formation of the information society are considered: European, American and Asian. The defining feature of the European model of the information society is the variability of the political orientation of programs for the construction and development of the national components of a united Europe. In the American model of information society development, the main burden falls on the private sector. The state provides regulation of information activities, free competition, participates in the implementation of the most ambitious projects. The Asian model of the information society is characterized by a state-corporate symbiotic approach. Most of the tasks there are solved within the framework of interaction between the state and large corporations.

The main approaches to international legal standards in the field of information are generalized. Information security is viewed as a global problem of information security, information space security and information sovereignty. It was determined that information security is governed by certain norms of international law, fixed in the documents of the UN and UNESCO, in the documents of European international organizations, as well as in the regulations of individual states.

We need to expand cooperation with international organizations in the development of the information society, ensure the integration of education, science and culture of Ukraine into the global cultural, educational, scientific and technical information space, implement joint projects within the framework of international treaties of Ukraine that ensure the integration of Ukraine into the global information space.

Key words: information, information security, law, legal regulation, international experience, globalization, information and computer technologies.